
A velünk élő római jog: birtokperek egykor és ma

Jusztinger János*

E tanulmányban két híres birtokper összehasonlító elemzésére kerül sor, amelyeket ugyan több mint két évezred választ el egymástól, mégis sok párhuzam fedezhető fel köztük. Mindez nem véletlen, hiszen a magyar polgári jogi szabályozás – az antik római hagyományokat követve – továbbra is a birtoklás tényét tekinti a birtokvédelem alapjának. A történeti-dogmatikai előképeknek éppen ezért különösen fontos szerep juthat a polgári jogi birtokviták rendkívül szerteágazó, jogilag releváns élethelyzetet felölelő rendszerében.

Kulcsszavak: római jog, Cicero, oratio, interdictum, birtokvita, possesszórius védelem, jegyző

Present-day Roman law: possession disputes then and now

This study is about the comparison of two notable possession disputes. In spite of the fact that more than two millennia passed between the two cases, we can still discover many similarities. The main reason for this, is that the Hungarian civil law – following the ancient Roman traditions – still considers the fact of possession as the principle of the possessory protection. Therefore, the historical-dogmatical origins can have an essential role in the remarkably diversified system of civil possession disputes.

Keywords: Roman law, Cicero, oratio, interdictum, possession dispute, possessory protection, notary

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1471>

1. Bevezető gondolatok

Örülhet a technikai fejlődés következtében a klasszikusnak tekinthető élethelyzetekhez képest napjaink birtokvitáiban – pl. a banki hitelszerződések felmondásával összefüggésben, illetve az építőiparban felmerülő birtokvédelmi ügyekben – egyre összetettebb kérdések merülnek fel, mégis, a birtokvédelem bizonyos szempontból „kortalan” tényállásainak megítélésénél a római jogi esetpéldák is különös jelentőséggel bírhatnak, ha úgy tetszik, kazuisztikus illusztrációul, s a joggyakorlat számára is iránymutatásul szolgálhatnak. A történeti-dogmatikai előképeknek – az egységes jogértelmezést elősegítendő – különösen

* Tanszékvezető egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Római Jogi Tanszék.

fontos szerep juthat a polgári jogi birtokviták rendkívül szerteágazó, jogilag releváns élethelyzetet felölelő rendszerében.¹ A római jogi előzmények vizsgálata annak ellenére indokolt, hogy az igazgatási úton nyújtott birtokvédelmet a magyar jogba bevezető régi Ptk-nk (a továbbiakban: rPtk.) törvényjavaslatának miniszteri indokolása szerint a possesszórius – akkori, szocialista magánjogunk terminológiájával élve, államigazgatási úton nyújtott – birtokvédelem intézményének szabályozási modelljéül az 1950-es csehszlovák polgári jogi kódex szolgált hazánkban.² Egy jogtörténész, romanista számára azonban a jegyző mint közigazgatási hatóság által nyújtott jogvédelem különös római jogi reminiscencia hatályos jogunkban. Hiszen az ókori Rómában a birtokvédelmet – *interdictumok* útján – úgyszintén állami tisztviselő, a prétor intézte hatósági jogkörében eljárva.

E tanulmányban két híres birtokper összehasonlító elemzésére kerül sor, amelyeket ugyan több mint két évezred választ el egymástól, mégis sok párhuzam fedezhető fel köztük. Mindez nem véletlen, hiszen a magyar polgári jogi szabályozás – elődjéhez hasonlóan hatályos Polgári Törvénykönyvünk – továbbra is a birtoklás tényét tekinti a birtokvédelem alapjának. Bár napjainkban a possesszórius és a petitorius eljárás már nem akként, s nem olyan élesen különül el egymástól, mint az ókori Rómában, de a jegyző által, igazgatási úton nyújtott védelem a prétori interdiktális birtokvédelemhez hasonlóan éppúgy a possesszum körül forog: annak célja nem más, mint megállapítani, ki a békés birtokos, s ki a birtokháborító, ki a kivető, illetve ki alkalmazott tilos önhatalmat a másikkal szemben. Amint azt látni fogjuk, így történt ez a következőkben tárgyalt híres antik birtokvitában és jelenkorunk birtokperénél is.

2. Egy nevezetes antik birtokper: tulajdon- és birtokszemlélet a késő köztársaságkori Rómában Cicero *Pro Caecina* tükrében

2.1. Problémafelvetés. Vizsgálataink kiindulópontját Marcus Tullius Cicero Aulus Caecina védelmében elmondott beszéde fogja jelenteni. A *Pro Caecina* ismert cicerói védőbeszéd, amely különleges helyet foglal el a szónok életművében.³ A *Pro Quinctio*val és a *Pro Tullio*val együtt nem büntetőügyben keletkezett, tehát nem a *ius publicum* tárgykörébe eső, hanem magánjogi kérdéseket érint: egy öröklési jogi

¹ A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében éppen ebből a célból tartottak mások mellett e tanulmány szerzőjének közreműködésével tudományos konferenciát 2017. február 14-én. Az itt bemutatott előadások anyagát rögzítő tanulmánykötetet – amelynek eredményei részben e publikációban is hasznosulnak – ld. Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Hatékony és megbízható a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire* (Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueecclesiensis 5), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017.

² Ehhez áttekintően, további irodalommal ld. Fűrnsztáhl Melánia: Birtokvédelem államigazgatási úton a szocializmus időszakában hazánkban. Történeti áttekintés, in: *Hatékony és megbízható a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire* (szerk.: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017, 65-80. o.

³ Az *oratio* keletkezése a köztársaság első szónokának *aedilis* kinevezését követőre, ie. 69-re datálható.

üggyel összefüggésben felmerült birtokperről kapunk képet belőle, közelebről az *interdictum de vi armata*nak a konkrét esetre való alkalmazhatósága a jogvita tárgya. Híres *oratio*, hiszen az a késő köztársaságkori ingatlan magántulajdon egyik fontos dokumentumává is vált: jelentőségét a *ius privatum* szempontjából már Savigny is kiemelte.⁴ A cicerói védőbeszéd középpontjában jogszabály, pontosabban jogforrás (birtokinterdictum) értelmezése áll. A következőkben éppen ezért e tanulmány is elsősorban a jogi vonatkozások elemzésére, mintsem a szónoki taktikára és a retorikai eszközök alkalmazására összpontosít.⁵

2.2. A tényállás. A jómódú bankár, Marcus Fulcinius halála után özvegyen maradt, az etrusiai Tarquiniiból származó gazdag Caesennia férje halálát követően igen hamar újraházasodott, hozzáment az *ordo equester*be tartozó Aulus Caecinához. A boldogság nem tartott soká, az asszony ugyanis rövid időn belül távozott az élők sorából. Végrendeletében a vagyona nagy részét (23/24-ét) második férjére, Caecinára, maradékát pedig első férje *libertinus*sára, valamint egy Sextus Aebutius nevű férfire hagyta, aki Caesennia körül legyeskedő pénzügyi, ha úgy tetszik befektetési tanácsadóként jelenik meg az ügyben. Caesennia halálát követően az örökösök – Caecina és Aebutius – összeperlekednek a hagyatékon: Aebutius a számára kijelölt résznél (mindössze 1/72-nél) jóval többet akar: a későbbi birtokvita tárgyát, egy Tarquinii vidékén fekvő telket, amelyre mindketten igényt tartanak.

Caecina szerint a vitatott telek Caesennia hagyatékába tartozik, s annak így a végrendelet alapján ő az örököse. Aebutius azonban azt állítja, hogy az ingatlan a saját tulajdonában áll, Caesennia azt csupán haszonélvezőként birtokolta, még első férje rendelte számára hagyományként e jogot. Bár állítását – Caecinához hasonlóan – Aebutius sem tudta bizonyítékokkal alátámasztani, tulajdonszerzése alapjául egy árverési vételt jelölt meg. Elmondása alapján akkor vásárolta meg néhai Fulcinius telkét, amikor azt a hagyaték részeként elérvették. Caecina viszont másként emlékszik az *auctióra*: szerinte éppen elhunyt felesége, Caesennia adott pénzt Aebutiusnak, hogy az az asszonymak vásárolja meg a telket, tehát az ő megbízásából és annak meghatalmazottjaként járt el az *auctio* során, így tulajdont semmiképpen sem szerezhetett.

A konkrét birtokvitához mármost úgy jutunk el, hogy a tulajdoni viszonyok tisztázására indított per bevezető mozzanatának tekinthető, a telekről való jelképes kiűzést (pontosabban az ún. *deducti*át végrehajtandó formális erőszak alkalmazáshoz szükséges birtokbavételt) Aebutius csoportos és fegyveres erőszak alkalmazásával megakadályozta. Az ún. *vis ac deductio moribus* jelképes aktusára a felek megállapodásától eltérően tehát nem került sor. Mire ugyanis Caecina megjelent a telken, addigra azt Aebutius – husángokkal részben felfegyverzett – társaival és rabszolgáival birtokba vette, és oda nem engedte belépni Caecinát.

⁴ A védőbeszéd egyébiránt a *boni mores* alkalmazásának is kiváló tanúbizonyságát adja. Cic. Caec. 93: *Hunc vero qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in causa destitutum videtis, ut, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret.* Vö. Deli Gergely: *A jó erkölcsökről*, Budapest, Medium, 2013, 93. o.

⁵ Ehhez ld. Nótári Tamás: *Marcus Tullius Cicero összes perbeszédjei*, Szeged, Lectum, 2010, 86-91. o.; Nótári Tamás: *Jogtörténeti adalékok a Pro Caecinához, Collega*, 1 (2004), 48-55. o.

Megfenyegette, fegyverrel fogja megakadályozni, hogy betegye a lábát a telekre.⁶

Caecina megkísérelt bejutni az ingatlanra, de fegyveresek állták útját, oda belépni nem tudott. Aebutius emberei már a szomszéd, a vitatott telekkel közvetlenül határos ingatlanról kiszorították. Komolyabb tettelegességre nem került sor, mert miután Aebutius kiadta a parancsot rabszolgájának, hogy aki átlépi az olajfákkal szegélyezett telekhatárt, azt ölje meg, Caecina csakhamar menekülőre fogta. Nem hagyta azonban ennyiben a dolgot, s az *interdictum de vi armata* alapján birtokba utalást kért Dolabella prétortól, aki az *interdictumot* ki is bocsátotta: parancsa szerint Aebutiusnak vissza kell helyezni Caecinát oda, ahonnan kivetette. Aebutius azonban nem hajlandó eleget tenni a parancsnak, szerinte az *interdictum* nem alkalmazható: azt nem tagadta, hogy elűzte Caecinát, de álláspontja szerint nem fegyveres erővel tette. Caecina és Aebutius között létrejött a pert bevezető *sponsio*, a felek tehát megállapodtak a perbebocsátkozást illetően, s az ügy a *recuperatorok* elé került. Aebutius érdekében Calpurnius Piso, míg Caecina védelmében Cicero járt el.

2.3. Analízis. Adott tehát az alapszituáció: egy vitatott tulajdonú telek; a tisztázására indított per megindításához szükséges birtokbavételt az egyik fél a konszenzussal ellentétesen csoportos és fegyveres erőszakkal megakadályozza; a másik *interdictum de vi armata*t kér és kap, annak címzettje azonban ellenszegül a hatósági parancsnak. A perben kétszer is sor került az ítélelhozatal elnapolására, s lefolyását tekintve a következő három szakaszra osztható.

Az első *actió*ban a fegyveres és csoportos erőszakkal történő kivetést kísérelte meg bizonyítani Cicero, de ellenfelének tanúkkal sikerült igazolni, hogy ez nem történt meg. A második *actió*ban került sor a tulajdonképpeni jogkérdés vizsgálatára: azaz, alkalmazható-e az *interdictum* a konkrét esetre. Ekkor az Aebutius érdekében eljáró Pisónak sikerült újabb *ampliatio*t elérnie a méltányosságra hivatkozva. Végül a harmadik *actió*ban Cicero a *retorsio criminis* taktikai eszközével élve, az ellenfél érveit összefüggésükből kiragadva és önkényesen csoportosítva, azokat a maga javára fordítva próbálta meggyőzni a bírakat, hogy ellenfele valójában a prétori parancs szavait eredeti értelmükből is kiforgatva, görcsösen ragaszkodva betű szerinti jelentésükhöz, az *interdictum* céljával teljesen ellentétesen értelmezi.

Bár Cicerónak sikerült a bírákban ellenfelét szőrszálhasogató kicsinyes színben feltüntetni, s azt a meggyőződést kelteni, hogy ő maga az, aki az *interdictum* szellemének, *voluntas*ának és az *aequitas*nak megfelelő döntést kér tőlük,⁷ végül maga sem kerülhette el, hogy a vita kulcskérdésének, a birtoklás kérdésének a tárgyalását, s ennek során minuciózusan végigvenni az *interdictum* alkalmazási feltételeit.

⁶ Cic. Caec. 20: *Cum hoc novae litis genus tam malitiose intenderet, placuit Caecinae de amicorum sententia constituere, quo die in rem praesentem veniretur et de fundo Caecina moribus deduceretur.* [...]

⁷ Ehhez ld. Nótári Tamás: Jogértelmezés és birtokvédelem. A scriptum és a voluntas ellentéte Cicero Pro Caecinájában, in: *Kolozsváry Bálint Emlékkötet* (szerk.: Veress Emőd), Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület – Sapientia EMTE Kolozsváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015, 206-220. o.; Nótári Tamás: Jogértelmezési lehetőségek Cicero Pro Caecinájában, in: *A világ mi magunk vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös* (szerk.: Fekete Balázs – Horváthy Balázs – Kreisz Brigitta), Budapest, HVG-Orac, 2014, 364-377. o.

Az ügy kimenetele voltaképpen a prétori parancs szövegének pontos értelmezésétől függött, az eldöntendő jogkérdés ugyanis az, hogy a kivetés az *interdictum*-ban foglaltak szerint ment-e végbe. Ennek megállapításához két előkérdésre kell válaszolnunk: alkalmaztak-e Caecinával szemben csoportos és fegyveres erőszakot, továbbá megtörtént-e a telekről való *deiectio*, azaz a jogi értelemben vett kivetés?

Ami az első kérdést illeti, Cicerónál világosan megjelenik a fegyveres erőszak fogalmának kiterjesztő értelmezése, amelyet később a klasszikus jogtudomány – így Gaius, Ulpianus – is magáévá tett. E szerint fegyveres erőszaknak tekintendő az is, ha nem katonai fegyverekkel (dárdákkal, pajzsokkal), hanem kövekkel, husángokkal, tehát súlyos testi sértés, esetleg halál előidézésére alkalmas eszközökkel felszerelve hajtja végre a csoport a kivétést.⁸

A második kérdés, a *deiectio* megválaszolásához mindenképpel tisztázandó, hogy a felperes birtokolta-e a telket? Az *interdictum* szövege ugyanis valószínűleg a következő lehetett: „ahonnan felperest felfegyverzett emberek csoportja által végrehajtott magánerővel kivetted vagy rabszolgáid kivetették, oda minden holmijával együtt, amelyek nála voltak, helyezd őt vissza.”⁹ A szigorú értelemben vett *deiectióra* nyilvánvalóan csak *possessorral* szemben volt lehetőség. Caecina keresete ezért csupán abban az esetben minősülhetett megalapozottnak, ha valóban a telek birtokosa volt. Ugyan az *interdictum* rezsimjében nem szerepel kifejezetten, hogy a kivétést kizárólag a *possessorral* szemben lehet végrehajtani, de magától értetődő, hogy a birtokba visszahelyezni mást nem lehet, mint aki a *deiectiót* megelőzően már birtokon belül volt. De birtokolt-e vajon Caecina? Piso érvelése szerint természetesen nem: „*non deieci, sed obstiti*” – foglalja össze Cicero Aebutiusék érvelését, azaz Caecinát nem kivetették, hanem ellenálltak és így akadályozták meg a birtokba lépést.¹⁰ A szónok az előbbi megfogalmazást később a „*reieci non deieci*” azaz a „visszavetettek, nem kivetettek” fordulattal helyettesíti.¹¹ Úgy tűnhet tehát, hogy az ügy eldöntése akár csak egyetlen betűn múlhat, végül azonban maga Cicero is kénytelen elismerni, birtokból kivetni csak azt lehet, aki birtokon belül volt. Ha azonban a prétori parancsban szereplő *unde* (ahonnan) kitélt nem *ex quo* (amely helyről), hanem *a quo* (amely helytől) értelemben fogjuk fel, akkor máris

⁸ Cic. Caec 60-61:

[60] *Armatus, si Latine loqui volumus, quos appellare vere possumus? opinor eos qui scutis telisque parati ornatique sunt. quid igitur? si glebis aut saxis aut fustibus aliquem de fundo praecipitem egeris iussusque sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere, restituisse te dices? [...]*

[61] [...] *Non enim reperies quemquam iudicem aut recuperatorem qui, tamquam si arma militis inspicienda sint, ita probet armatum; sed perinde valebit quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse ut vim vitae aut corpori potuerint adferre.*

⁹ *Unde tu illum vi hominibus armatisve deiecesti aut familia tua deiecit, eo illum quaeque tunc ibi habuit restituas.* Ld. Bessenyő András: *Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2010⁴, 220. o.

¹⁰ Cic. Caec. 31: [...] *An vero illa defensio vobis praeclara visa est: 'non deieci, sed obstiti; non enim sum passus in fundum ingredi, sed armatos homines opposui, ut intellegeres, si in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum?' quid ais? is qui armis proterritus, fugatus, pulsus est, non videtur esse deiectus?*

¹¹ Cic. Caec. 38: [...] *Isne apud vos obtinebit causam suam qui se ita defenderit: 'reieci ego te armatis hominibus, non deieci,' ut tantum facinus non in aequitate defensionis, sed in una littera latuisse videatur?*

alkalmazhatóvá válik az *interdictum*. Abban az esetben is helyre kell tehát állítani Caecina birtoklását, ha a *deiectio* pillanatában nem is volt a telek *possessora* – mondja Cicero.¹² Egyébként is, amennyiben a prétor parancsát betű szerint interpretálnánk, akkor Caecinát tulajdonképpen a szomszédos telek birtokába kellene visszahelyezni, hiszen onnan úzték el. Ez nyilván abszurd megoldás lenne. Helyes döntéshez csak az *unde* kitétel vázolt kiterjesztő értelmezésével juthatunk, így megalapozott az *interdictumot* kibocsátó magisztrátusi döntés.

A birtokvita eldöntése szempontjából nincs jelentősége, de Cicero az *oratióban* kitér arra is, hogy Caecinát örökjoga alapján a telek tulajdona mindenképpen megilletné. A birtokperben való alulmaradása nem jelenti tehát vagyonának elvesztését, csak a gyors jogsegélytől való elesést. Ugyan a per végső, pontos kimenetelét nem ismerjük, de összességében elmondhatjuk, hogy a Cicero által felsorakoztatott érvrendszer nem csupán a zseniális szónoki taktikának, hanem a késő köztársaságkori differenciált tulajdon- és birtokszemléletnek is ékes bizonyítéka.

3. „Vízháború”: egy önkormányzati birtokvita és annak tanulságai

3.1. Problémafelvetés. A következő példa egy önkormányzati birtokvitát mutat nekünk, ahol a – per tárgyát képező, vélelmezett – birtoksértésre ugyancsak azért kerül sor, mert a felek közötti jogvita rendezésére szolgáló eljárást nem folytatták le, azt megakadályozta ugyanis az egyik fél részéről történő önhatalmú jogérvényesítés. A konkrét eset egy baranyai kisvárosban történt, de hasonló módon került sor bírókperekre több településen is a régióban 2010 és 2011 között, miután a korábbi, részben külföldi tulajdonú vízműszolgáltató helyét egy új vette át. A tanulmány második fele a sajtóban „vízműfoglalás”, illetve „vízháború” néven elhíresült esetek egyike lényegi mozzanatainak – anonimizált – bemutatására és a felek által igénybe vett birtokvédelmi eszköz(ök) vizsgálatára vállalkozik.¹³

3.2. A tényállás. A példában a városi önkormányzat képviselő-testülete – miután az általa végeztetett laborvizsgálatok megállapították, hogy az ivóvízben az egészségügyi határértéket lényegesen meghaladja az ammónia és a nitrit koncentrációja, az egészséges vízellátás- és szennyvízelvezetés biztonsága érdekében – a víziközmű-szolgáltatójával fennálló vagyonezerkezési és működtetési szerződés azonnali hatályú felmondásáról döntött. A felmondásnak tehát gazdasági és közegészségügyi okai is voltak. A képviselő-testület felszólította a társaságot, hogy az önkormányzat vagyonát képező víziközműveket (kutakat, víztározókat,

¹² Cic. Caec. 87: [...] *Ad haec duo genera rerum unum verbum quod satis declararet utrasque res invenerunt, ut, sive ex fundo sive a fundo deiectus essem, uno atque eodem interdicto restituerer 'unde tu'. Hoc verbum 'unde' utrumque declarat, et ex quo loco et a quo loco.* [...]

¹³ Támaszkodva Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila – Kasza Melinda – Schmidt Virág: Gondolatok a birtokvédelmi eszközrendszer hatékonyságáról a joggyakorlat tükrében, in: *Hatékonyság és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire* (szerk.: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017, 117–132. o. tett megállapításokra is.

szennyvízáttemelőket stb.) leltár szerint határidőre adja át. A polgármester kilátásba helyezte azt is, hogy ellenkező esetben önhatalommal maga fog érvényt szerezni a testületi határozatnak. A szolgáltató nyomban válaszolt a megkeresésre, és figyelmeztette az önkormányzatot, hogy a felmondást nem fogadja el, azt érvénytelennek tekinti, az általa üzemeltetett víziközművek birtokát nem fogja átadni. Felhívta a helyhatóság figyelmét arra is, hogy tartózkodjon mindennemű önhatalmú, birtokháborító cselekmény elkövetésétől.

Mivel a víziközművek átadása a megszabott határidőig nem történt meg, a város polgármestere és az önkormányzattal szerződött új vízszolgáltató társaság munkatársai a rendőrség közreműködése mellett, önhatalommal, erőszak alkalmazásával – a víziközművek védelmét biztosító lakatok leverésével, cégtábla eltávolításával – birtokba vették azokat, és át is adták az aznapi keltezéssel szerződött új víziközmű-szolgáltató jelen lévő képviselőinek. A birtokától megfosztott társaság ügyvezetője azonban egy őrző-védő cég alkalmazottjával megjelent az egyik elfoglalt víziközműnél, az ún. gravitációs víztárolónál (glóbusz, víztorony), a reggeli órákban oda felhelyezett önkormányzati lakatot leverte, s a sajátjával az objektumot lezárta, a biztonsági őrnek pedig megbízást adott a telephely őrzésére. A polgármester ugyancsak többedmagával visszatért a glóbuszhoz, hogy azt újra birtokba vegye, s az élőerős őrzés ellenére erővágó segítségével megkísérelt behatolni a területre. Kérte az ott tartózkodó rendőrök segítségét is, de a birtokfoglalási kísérlet sikertelen volt, karhatalmi segítséget – végrehajtható birtokvédelmi határozat hiányában – ezúttal nem kapott. Ezt követően valamennyien távoztak a helyszínről. Még ugyanezen nap délutánján a polgármester birtokvédelmet kért a település jegyzőjétől, akitől az eredeti birtokállapot visszaállítását, tehát a birtokba történő visszahelyezést kérte.

A jegyző – pontosabban a nevében és helyette eljáró aljegyző – példás gyorsasággal meghozta birtokvédelmi határozatát. Ennek értelmében kötelezte a korábbi szolgáltatót, hogy az általa tilos önhatalommal elfoglalt glóbusz és a hozzá tartozó védmű terület vonatkozásában az eredeti birtokállapotot állítsa helyre, azokat tehát adja vissza az önkormányzat birtokába, továbbá eltiltotta a társaságot attól, hogy a közművek birtoklását, rendeltetésszerű használatát a jövőben zavarja vagy akadályozza. Egyúttal elrendelte a határozat azonnali végrehajtását és karhatalom igénybevételét. A polgármester az önkormányzat nevében a határozat felolvasása mellett rendőri közreműködéssel ismételt birtokba vette a gravitációs víztárolót, és azt működtetésre átadta az új víziközmű-szolgáltatónak. Dolabella prétorhoz hasonlóan tehát birtokba utalta tulajdonképpen a jegyző a felperest.

Amint Rómában, úgy itt sem állt meg az ügy a hatósági döntésnél, bíróság elé került: a jegyző határozatának megváltoztatását kérte a korábbi víziközmű-szolgáltató társaság. Mivel Cicerótól sem értesülünk az antik per végső kimeneteléről, így – talán nem követ el a szerző nagy hibát azzal, ha a teljesebb párhuzam kedvéért – a jogvita e modern kori szála is elvarratlan marad.¹⁴

¹⁴ Erről részletesen ld. Jusztinger – Pókecz Kovács – Kasza – Schmidt: i.m. 125-127. o.

3.3. Analízis. A pusztán a possesszum ténye körül forgó birtokperben, igazgatási úton hozott döntéssel kapcsolatban a következő fontosabb megállapításokra juthatunk. A birtok kétségkívül legjelentősebb joghatása, hogy a birtokos alanyi jogi pozíciója önmagában a birtokhelyzet ténye alapján védelemben részesül.¹⁵ A fennálló birtokállapot önhatalmú megváltoztatásától, illetve megzavarásától mindenki más köteles tehát tartózkodni. A birtoktól való megfosztásra vezető vagy a birtoklást zavaró magatartás nyilvánvalóan csak akkor valósít meg birtokháborítást, ha az tilos önhatalommal történik, tehát nincs jogalapja. Ez utóbbi pedig nem azonosítható a birtokláshoz fűződő jogosultsággal, azaz a birtoklás kauzájával.¹⁶ A birtokos ugyanis nem a birtok tárgyához fűződő jogcíme alapján kap birtokvédelmet, hanem pusztán annak a ténynek az alapján, hogy a dolgot a fizikai hatalmában tartja. A birtoklás tényén alapuló birtokvédelem egyik elvi indoka régtől fogva éppen az önkényesség, az önbíráskodás kizárása.¹⁷ A birtokost a birtokvédelem ezért mindenkiel szemben megilleti, hiszen a jogrend nem tűrheti a birtoklás önhatalmú háborítását.¹⁸

Esetünkben az eljáró jegyzőnek abból az alaphelyzetből kellett kiindulnia, hogy a korábbi vízszolgáltató társaság szerződés alapján birtokolta az önkormányzat vagyonába tartozó víziközműveket és az azokhoz kapcsolódó ingatlanokat. E kontraktus felmondását követően a képviselő-testület nevében eljáró polgármester azokat önhatalommal, a lakatokat leerve, oda a sajátjait felhelyezve birtokba vette. Ezután a birtokból kivetett társaság képviselője a gravitációs víztározót az önkormányzattól visszafoglalta, s azt lezárta.

Nyilvánvaló, hogy a birtokperhez a felek szerződéses jogvitája, gazdasági és közegészségügyi szempontok egyaránt vezettek. E jogvita rendezésére az önkormányzat és a korábbi víziközmű-szolgáltató által kötött vagyonkezelési és működtetési szerződés meghatározott eljárást – egyeztető bizottság felállítását, választottbírói eljárást – írt elő, amelyet a felek nem folytattak le, tehát nem a szerződésnek megfelelően jártak el annak felmondását megelőzően.¹⁹ Ugyancsak

¹⁵ A birtokvédelem jogalapjához áttekintően ld. Kolosváry Bálint: A birtok és a birtokvédelem, in: *Magyar magánjog V. kötet, Dologi jog* (szerk.: Szladits Károly), Budapest, Grill, 1942, 80-84. o. A hatályos szabályozással összefüggésben ld. Menyhárd Attila: A birtok és a birtokvédelem, in: *Kommentár a Polgári törvénykönyvhöz. Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter), Budapest, 2014, Wolters Kluwer, 909-911. o.; Navratyl Zoltán: *Dologi jog. A 2013. évi V. törvény alapján. Az új Polgári Törvénykönyv szövegének rövid magyarázata*, Budapest, Menedzser Praxis, 2014, 9-10. o.

¹⁶ Vö. Petrik Ferenc: A birtok és a birtokvédelem, in: *Az új Ptk. magyarázata IV/VI. Polgári jog. Dologi jog* (szerk.: Wellmann György), Budapest, 2014², 34. o.

¹⁷ Amint azt már Savigny is kiemelte, amikor a jogrend a birtoklás fennálló rendjét védi, egyúttal a közrendet is oltalmazza. A birtoksketés ugyanis az önbíráskodás általános tilalmát megsértő *delictum* is egyben. Birtoktanát ld. Friedrich Carl von Savigny: *Das Recht des Besitzes*, Gießen, Heyer, 1803.

¹⁸ Kolosváry: i. m. 81.o.

¹⁹ Megjegyzendő, hogy az önkormányzat képviselő-testülete ugyan delegált tagot a szerződés alapján felállítandó egyeztető bizottságba, de azt a víziközmű-szolgáltató társaság nem fogadta el. Tekintettel arra, hogy a kontraktusban lefektetett vitarendezési szabályok szerint e két, a felek által megnevezett szakértő jelölte volna ki a bizottság harmadik tagját, annak felállítása nem volt lehetséges. Ebben az esetben a szerződésből vagy azzal összefüggésben annak megszegésével, megszűnésével, értelmezésével kapcsolatban keletkező bármely vita eldöntésére a felek – megállapodásuknak megfelelően – alávetik magukat a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő állandó választottbírói eljárási hatáskörének és illetékességének, azonban erre sem került sor.

vitatott volt az ügyben a felmondás jogszerűsége s ennek nyomán a birtokháborítás időpontjában a szerződés érvényessége, pontosabban létezése. A vagyonekezelési és működtetési szerződés kötelmi hatályú felmondása mindazonáltal semmiképpen nem tekinthető jogalapnak az önhatalmú birtokháborító cselekményekre, úgyszintén nem minősülhet érvényes birtoklási jogcímenek, különösen a víziközmű-szolgáltató dologi hatályú, bejegyzett vagyonekezelői jogával szemben nem. E kérdésekben való állásfoglalás természetesen döntő befolyással bír arra, hogy megállapítsuk melyik fél jogosult a másikkal szemben a birtoklásra, ezt azonban a possesszórius eljárásban a jogvita idején alkalmazandó polgári jogi szabályozás alapján – a hatályos Ptk. rendelkezéseivel egyezően²⁰ – a jegyző csak akkor vehette volna figyelembe, ha nyilvánvalóvá vált volna számára, hogy az, aki birtokvédelmet kért, nem jogosult a birtoklásra vagy birtoklásának megzavarását túrni köteles.²¹ A helyzet viszont ebben az esetben éppen hogy nem volt nyilvánvaló. Az eljáró jegyző az előzőekből következően pedig nem foglalkozhatott jogértelmezési kérdésekkel. A birtokláshoz való jogosultság ugyanis a vizsgált ügyben nem volt nyilvánvaló, mert az jogkérdés – szerződés érvényességének, hatályosságának, létezésének – eldöntésén alapult. Ha a felek közötti jogviszony fennállása válik vitássá, vagy más jogértelmezési probléma merül fel, ennek vizsgálatára, a birtokláshoz való jogosultság nyilvánvalóságának hiánya okán a possesszórius eljárás nem alkalmas. Az eljárás legfontosabb előnyéből – ami nem más, mint a jogvita gyors, a ténykérdéseken alapuló rendezése – fakad tehát a legsúlyosabb korlátja is. A felek közötti nem nyilvánvaló jogvita eldöntésére az igazgatási út alkalmatlan, hiszen a jegyző nem hozhat döntést vitás jogkérdésekben: a kérelmet minden esetben a tényleges birtokhelyzet alapján kell megítélnie.²² A jegyző tehát a birtokvita eldöntése során

²⁰ Ptk. 5:8. § (2) *A jegyző elrendeli az eredeti birtokállapot helyreállítását és a birtoksértőt a birtoksértő magatartástól eltiltja; kivéve, ha nyilvánvaló, hogy az, aki birtokvédelmet kért, nem jogosult a birtoklásra vagy birtoklásának megzavarását túrni köteles. A jegyző - kérelemre - jogosult a hasznok, a károk és a költségek kérdésében is határozni.*

²¹ Ld. a birtokvita idején hatályos rPtk. 191. § (3) *A jegyző az eredeti birtokállapotot helyreállítja, és a birtoksértőt e magatartásától eltiltja, kivéve ha nyilvánvaló, hogy az, aki birtokvédelemért folyamodott, nem jogosult a birtoklásra, illetőleg birtoklásának megzavarását túrni köteles. Határozatot hozhat továbbá a jegyző a hasznok, károk és költségek kérdésében is.*

²² A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljáráshoz az újabb szakirodalomból ld. Alföldi Ágnes Dóra: A birtokvédelem eljárásjogi aspektusai, különös tekintettel a possesszórius eljárásra, in: *Profectus in litteris II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián* (szerk.: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor), Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2010, 9-16. o.; Bisztriczki László: Megreformált birtokvédelem?, *Jegyző és Közigazgatás*, 1 (2015), 25-30. o.; Bisztriczki László: Változások a jegyzői hatáskörbe tartozó birtokvédelmi eljárásban, *Új Magyar Közigazgatás*, 1 (2015), 78-80. o.; Sáryné Simkó Ágnes: Új jogszabály a birtokvédelmi eljárásban, *Jegyző és Közigazgatás*, 1 (2015), 23-24. o.; Csányi Imre: Változások a birtokvédelmi eljárásban, *Jegyző és Közigazgatás*, 3 (2015), 23-24. o.; Mezey Nándor Lajos: Posszesszórius birtokvédelem: egyszerűbbé vagy szükségtelemmé vált az eljárás?, *Jegyző és Közigazgatás*, 4 (2015), 18-23. o.; Bisztriczki László: Az új birtokvédelmi rendelet alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai, *Jegyző és Közigazgatás*, 6 (2015), 19-25. o.; Serák István: Dogmatikái, történeti és összehasonlító adalékok a polgári jogi birtokvédelem rendszerének hatékonyságához, *Állam- és Jogtudomány*, 56 (2015) 2., 63-65. o.; Méhes Tamás: Birtokvédelem a közjog és a magánjog határán, *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 19 (2016), 2-14. o.; Méhes Tamás: Közjog a magánjogban, birtokvédelem jegyzői szemmel, *Opuscula Civilia*, 4 (2016), 2-12. o.; Jusztinger János – Kasza Melinda: A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárás hatékonysági kérdései, in: *Hatékonyság és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban. Történeti,*

ebben az esetben nem mérlegelhette a felek érdekeit, nem vizsgálhatta a szerződés létével, illetve nemlétével kapcsolatos jogértelmezési kérdéseket. Feladata pusztán annyi volt, hogy megállapítsa a birtoklás megzavarásának, a birtokháborításnak, illetve birtoksértésnek a tényét, valamint azt, hogy a felek közül ki alkalmazott a másikkal szemben tilos önhatalmat. A birtokost ugyanis a birtokvédelem nyilván nem illetheti meg azzal szemben, akitől a birtokot maga is tilos önhatalommal szerezte.

Amennyiben kizárólag a birtoklás pusztá tényét vesszük alapul, akkor csupán azt kell megállapítanunk, hogy a birtokvédelemért folyamodó birtokos volt-e, s tőle a birtokot jogalap nélkül – azaz tilos önhatalommal – vonták-e el. A birtoksértő magatartásnak kizárólag akkor van jogalapja, ha a jogosultság közvetlenül arra a magatartásra vonatkozik, amelynek eredményeképpen a birtoklás zavarása vagy a birtoktól való megfosztás bekövetkezik, és a dolgot magánál tartó nem jogosult a birtoklásra, illetőleg birtoklásának zavarását túrni köteles. Minden más magatartást a bírói gyakorlat jogalap nélkülinek tekint.

Az önhatalom alkalmazására a birtokvédelem eszközeként a birtok ellen irányuló támadás esetén egyedül azzal a céllal kerülhet sor, hogy a birtokos e támadást elhárítsa. Birtok elleni támadáson – amelynek fogalma szűkebb, mint a birtokháborításé – a közvetlenül a dolog felett gyakorolt fizikai hatalmat fenyegető magatartást érthetjük, nem pedig annak rendeltetészerű használatához fűződő érdeket.²³

A vizsgált ügyben azonban a korábbi víziközmű-szolgáltató társaság már a birtokból kikerült, amikor az önkormányzat által korábban birtokba vett, illetve birtoklásra az új szolgáltatónak továbbadott ingatlanok közül a gravitációs víztározót visszafoglalta. Ezzel tilos önhatalmat gyakorolt, magatartása ugyanis már nem a birtok megvédésére, hanem a birtokából kikerült ingatlan visszaszerzésére irányult. Ezt pedig – a birtokvita elbírálása idején hatályos előírásokkal²⁴ megegyezően napjainkban is²⁵ – csak akkor teszi lehetővé a magyar polgári jogi szabályozás, ha az egyéb birtokvédelmi eszközök igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet meghiúsítaná. Erről azonban esetünkben nem volt szó: a jegyzői határozat éppen a társaság által alkalmazott tilos önhatalom megakadályozása érdekében született. A birtokvitában ugyanis a korábbi víziközmű-szolgáltató a kérelemmel érintett ingatlan elfoglalására közvetlen jogosultsággal nem bírt, annak birtokában a felhelyezett lakatok leverésekor és oda biztonsági emberrel való behatolásakor az önkormányzat volt. Mivel a tilos önhatalomnak nem esszenciális eleme az erőszak vagy a fenyegetés alkalmazása, a birtokháborítás megállapításához elegendőnek bizonyult azt rögzítenie a jegyzőnek, hogy a korábbi vízszolgáltató cselekménye egyoldalú és önkényes volt, amelyhez a birtokos nem járult hozzá. A társaság tehát egy, a birtokából kikerült ingatlant foglalt vissza tilos önhatalommal. A birtokvitában eljáró jegyző ezért helyesen döntött, amikor az eredeti birtokállapot

dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire (szerk.: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017, 81-101. o.

²³ Petrik: i.m. 35. o.

²⁴ Ld. rPtk. 190. § (2).

²⁵ Ld. Ptk. 5:6. § (2).

helyreállítását rendelte el, s eltiltotta a víziközmű-szolgáltatót a további birtokháborítástól.

4. Záró gondolatok

A vizsgált esetpéldákban meghozott birtokvédelmi határozatok elsősorban a közrend – közelebről az igényérvényesítés megfelelő, jogilag szabályozott rendjének – védelmét szolgálva kívántak gyors megoldást találni a birtokkal kapcsolatos jogvita rendezésére. A közös elem bennük az, hogy a birtoksértő magatartáshoz nem közvetlenül a feleknek a birtoklás kérdésében való vitája vezetett, hanem valamelyikük jogszerű fellépése, igényérvényesítése. Jóllehet a modernkori példában a víziközmű-szolgáltató társaság a római *interdictum unde vi* alapján jogosult lett volna élni az ún. hibás birtok kifogásával (*exceptio vitiosae possessionis*), ezt azonban ma már nem teszi lehetővé a birtokvédelmi szabályozás. A Pro Caecinában vitatott *interdictum de vi armata* rezsimje viszont már Rómában sem engedte az alperesnek, hogy a hibás birtok kifogását felhozza. A fegyveres vagy felfegyverkezett csoport által végrehajtott öngéjlyt utólag és hallgatólagosan sem hagyta jóvá a prétor. Némiképp eltérő megközelítésből tehát, de mindkét példában a birtokvita felperese győzedelmeskedik.

Ugyan a hatályos magyar polgári jogi szabályozás sok tekintetben a régi „sommás” birtokper hagyományainak továbbélését mutatja, így az antik római birtokjogi fogalmakkal való terminológiai párhuzamok gyakorta nehézkesek – ehelyütt elég csak a petitorius és a possesszórius útnak a birtokvédelem jogintézményén belül való megkülönböztetésének értelmezhetetlenségére utalni a római jogi kazuisztika szempontjából –, alaposabb történeti-dogmatikai vizsgálódások alapján az is biztonsággal kijelenthető, hogy a hatályos magyar birtokvédelmi szabályozás rendszerére – a nyilvánvaló eltérések ellenére – az Mtj. és az rPtk. megoldásai mellett elsősorban a római jogi előképek hatottak.

Irodalomjegyzék

- Alföldi Ágnes Dóra: A birtokvédelem eljárásjogi aspektusai, különös tekintettel a possesszórius eljárásra, in: *Profectus in litteris II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián* (szerk.: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor), Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2010, 9-16. o.
- Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Hatékony és megbízható a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseihez* (Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinquecclesiensis 5), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017.
- Bessenyő András: *Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2010⁴.
- Bisztriczki László: Az új birtokvédelmi rendelet alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai, *Jegyző és Közigazgatás*, 6 (2015), 19-25. o.

- Bisztriczki László: Megreformált birtokvédelem?, *Jegyző és Közigazgatás*, 1 (2015), 25-30. o.
- Bisztriczki László: Változások a jegyzői hatáskörbe tartozó birtokvédelmi eljárásban, *Új Magyar Közigazgatás*, 1 (2015), 78-80. o.
- Csányi Imre: Változások a birtokvédelmi eljárásban, *Jegyző és Közigazgatás*, 3 (2015), 23-24. o.
- Deli Gergely: *A jó erkölcsökről*, Budapest, Medium, 2013.
- Friedrich Carl von Savigny: *Das Recht des Besitzes*, Gießen, Heyer, 1803.
- Fürnstáhl Melánia: Birtokvédelem államigazgatási úton a szocializmus időszakában hazánkban. Történeti áttekintés, in: *Hatékony és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire* (szerk.: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017, 65-80. o.
- Jusztinger János – Kasza Melinda: A jegyző hatáskörébe tartozó birtokvédelmi eljárás hatékonysági kérdései, in: *Hatékony és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire* (szerk.: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017, 81-101. o.
- Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila – Kasza Melinda – Schmidt Virág: Gondolatok a birtokvédelmi eszközrendszer hatékonyságáról a joggyakorlat tükrében, in: *Hatékony és jogbiztonság a birtokvédelmi eljárásban. Történeti, dogmatikai és jogösszehasonlító elemzések hatályos birtokvédelmi szabályozásunk elméleti és gyakorlati kérdéseire* (szerk.: Béli Gábor – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila), Pécs, PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 2017, 117–132. o.
- Kolosváry Bálint: A birtok és a birtokvédelem, in: *Magyar magánjog V. kötet, Dologi jog* (szerk.: Szladits Károly), Budapest, Grill, 1942, 55-101. o.
- Méhes Tamás: Birtokvédelem a közjog és a magánjog határán, *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 19 (2016), 2-14. o.
- Méhes Tamás: Közjog a magánjogban, birtokvédelem jegyzői szemmel, *Opuscula Civilia*, 4 (2016), 2-12. o.
- Menyhárd Attila: A birtok és a birtokvédelem, in: *Kommentár a Polgári törvénykönyvhöz. Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter), Budapest, 2014, Wolters Kluwer, 899-918. o.
- Mezey Nándor Lajos: Posszesszórius birtokvédelem: egyszerűbbé vagy szükségtelenné vált az eljárás?, *Jegyző és Közigazgatás*, 4 (2015), 18-23. o.
- Navratyl Zoltán: *Dologi jog. A 2013. évi V. törvény alapján. Az új Polgári Törvénykönyv szövegének rövid magyarázata*, Budapest, Menedzser Praxis, 2014.
- Nótári Tamás: Jogértelmezés és birtokvédelem. A scriptum és a voluntas ellentéte Cicero Pro Caecinájában, in: *Kolosváry Bálint Emlékkötet* (szerk.:

- Veress Emőd), Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület – Sapientia EMTE Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015, 206-220. o.
- Nótári Tamás: Jogértelmezési lehetőségek Cicero Pro Caecinájában, in: *A világ mi magunk vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös* (szerk.: Fekete Balázs – Horváthy Balázs – Kreiszig Brigitta), Budapest, HVG-Orac, 2014, 364-377. o.
 - Nótári Tamás: Jogtörténeti adalékok a Pro Caecinához, *Collega*, 1 (2004), 48-55. o.
 - Nótári Tamás: *Marcus Tullius Cicero összes perbeszédei*, Szeged, Lectum, 2010.
 - Petrik Ferenc: A birtok és a birtokvédelem, in: *Az új Ptk. magyarázata IV/VI. Polgári jog. Dologi jog* (szerk.: Wellmann György), Budapest, 2014², 25-39. o.
 - Sárnyé Simkó Ágnes: Új jogszabály a birtokvédelmi eljárásban, *Jegyző és Közigazgatás*, 1 (2015), 23-24. o.
 - Serák István: Dogmatikai, történeti és összehasonlító adalékok a polgári jogi birtokvédelem rendszerének hatékonyságához, *Állam- és Jogtudomány*, 56 (2015) 2., 47-73. o.
-
-